

Jolanta Wilsz

TEORIA
PRACY

IMPULS

Jolanta Wilsz

TEORIA PRACY

Implikacje dla pedagogiki pracy

IMPULS
Kraków 2009

SPIS TREŚCI

WSTĘP	11
-------------	----

Rozdział I

PROBLEMY PRACY W PEDAGOGICE PRACY

1. Pojęcie pracy	15
2. Wieloaspektowość procesu pracy	22
3. Teraźniejszość i przyszłość – implikacje dla człowieka i pracy	33
4. Oczekiwania wobec pracowników	42
5. Problemy i kierunki rozwoju pedagogiki pracy	49

Rozdział II

PODSTAWY TEORII PRACY

1. Dotychczasowy stan teorii – uwagi krytyczne	67
2. Rygory metodologiczne teorii	78
3. Przyjęta koncepcja człowieka i jego cech	82
4. Rozwój jako funkcja mechanizmu samoregulacji	93
5. Podstawowe założenia teoretyczne	111

Rozdział III

RELACJE W PROCESIE PRACY

1. Relacja człowieka z otoczeniem – aspekty zachodzących zmian	119
2. Relacja pracownik – pracownik	130
3. Struktura i funkcje obiektów technicznych	137
4. Relacja człowieka z obiektami technicznymi	143

Rozdział IV

ROZWIĄZYWANIE PROBLEMÓW I PODEJMOWANIE DECYZJI PRZEZ PRACOWNIKÓW

1. Rozwiązywanie problemów i podejmowanie decyzji – zagadnienia teoretyczne	159
2. Podejmowanie decyzji oparte na strukturze systemu sterującego	172

3. Warunki i style podejmowania decyzji 178
4. Podejmowanie decyzji przez pracowników w kontekście przyjętej koncepcji człowieka i jego cech 186

Rozdział V

TEORETYCZNA ANALIZA PRACY Z PUNKTU WIDZENIA POTRZEB CZŁOWIEKA

1. Potrzeby w koncepcjach psychologicznych 193
2. Koncepcja potrzeb sterowniczych człowieka 210
3. Zaspokajanie potrzeb sterowniczych w procesie pracy 225

Rozdział VI

FUNKCJONOWANIE ZAWODOWE CZŁOWIEKA

1. Wybór zawodu i działalność zawodowa ze względu na stałe indywidualne cechy osobowości 235
2. Stałe indywidualne cechy osobowości jako predyspozycje zawodowe 261
3. Znaczenie samosterowności człowieka w działalności zawodowej 285
4. Funkcjonowanie człowieka w kontekście procesów samoregulacji i organizacji 297
5. Role pełnione przez pracownika 310
6. Podmiotowość człowieka w procesie pracy 320

Rozdział VII

AKTYWNOŚĆ I PRZEDSIĘBIORCZOŚĆ CZŁOWIEKA W PROCESIE PRACY

1. Aktywność i jej mechanizmy 333
2. Przedsiębiorczość jako cecha działań człowieka i jej twórcze aspekty 343
3. Wpływ stałych indywidualnych cech osobowości na aktywność i przedsiębiorczość człowieka 355
4. Aktywność zawodowa człowieka w kontekście doznawanych emocji 359

Rozdział VIII

PRZYSTOSOWANIE ZAWODOWE

1. Teoretyczne ujęcie przystosowania 373
2. Przystosowanie w sytuacjach zawodowych 383
3. Przystosowanie zawodowe w kontekście przyjętej koncepcji człowieka i jego cech 390

Rozdział IX

KOMUNIKOWANIE SIĘ W PROCESIE PRACY

1. Teoretyczne aspekty komunikowania się 401
2. Funkcje i formy komunikowania się interpersonalnego 407
3. Przebieg i determinanty procesu komunikowania się w pracy 420
4. Umiejętności komunikowania się w kontekście przyjętej koncepcji
człowieka i jego cech 428

Rozdział X

WYPALENIE ZAWODOWE

1. Syndrom wypalenia zawodowego – przegląd badań i opinii 439
2. Wypalenie zawodowe w kontekście przyjętej koncepcji człowieka
i jego cech 458

UWAGI KOŃCOWE 467

LITERATURA 471

INDEKS NAZWISK 501

„Nigdy nie można wprowadzać do teorii wielkości
tylko obserwowalnych. Przeciwnie, to właśnie teoria
rozstrzyga o tym, co można i co należy obserwować”

Albert Einstein

Doktor nauk technicznych – stopień uzyskany w 1976 r.;
doktor habilitowany nauk humanistycznych w zakresie pedagogiki – stopień uzyskany w 1997 r.;
profesor Akademii im. Jana Długosza w Częstochowie na Wydziale Matematyczno-Przyrodniczym od 1997 r.;
profesor WSP TWP w Warszawie na Wydziale Nauk Społeczno-Pedagogicznych w Katowicach od 2004 r.;
członek rzeczywisty Akademii Nauk Pedagogicznych Ukrainy od 1999 r.;
uczestnik prac Zespołu Pedagogiki Pracy w Komitecie Nauk Pedagogicznych PAN.

www.ajd.czest.pl/~jolantawilsz

Publikacja przedstawia nową, oryginalną panoramę wysiłków człowieka w procesie pracy, ujętą w określonych przez Autorkę funkcjach i dającą możliwość nowatorskiej analizy fenomenu pracy ludzkiej. Analiza jej procesu, odnosząca się do jego najważniejszych elementów, pozwoliła Autorce na zaprezentowanie własnych oryginalnych koncepcji teoretycznych, a badania empiryczne – przeprowadzone w odniesieniu do niektórych z nich – potwierdzają ich słuszność. [...] Te właściwości opracowania powinny wzbudzić twórczą dyskusję w środowisku pedagogów i teoretyków pracy. Tekst Jolanty Wilsz stanowi zachęcającą do tego podstawę.

Tadeusz W. Nowacki

Praca Jolanty Wilsz jest oryginalną propozycją wydawniczą integrującą rozproszone wątki natury psychologicznej i pedagogicznej, z ujęciem charakterystycznym dla analizy systemowej. Autorka w sposób umiętny dokonała syntezy podstawowych dla tych dyscyplin prac naukowych, dotyczących szeroko rozumianej pracy człowieka i zaproponowała autorską interpretację kluczowych pojęć i relacji między nimi. W rezultacie powstała książka, która z jednej strony porządkuje wiedzę na temat pracy, z drugiej zaś – pogłębia, dzięki wprowadzonemu aparatowi pojęciowemu i precyzyjnemu językowi, możliwości analizy procesu pracy i funkcjonowania człowieka – pracownika w tym procesie. Do największych wartości naukowych publikacji zaliczam między innymi precyzyjnie scharakteryzowane rygory metodologiczne teorii i oryginalne opisy koncepcji stałych indywidualnych cech osobowości człowieka. Opracowanie to powinno zdynamizować dyskusję nad przyszłością pracy.

Stefan M. Kwiatkowski

Zamówienia prosimy kierować na adres:
Oficyna Wydawnicza „Impuls” – Dział Handlowy
tel./fax: (012) 422 41 80, 422 59 47
e-mail: impuls@impulsolicyna.com.pl
www.impulsolicyna.com.pl

Jolanta Wilsz

TEORIA PRACY

Wstęp (strony od 11 do 13)

Duże tempo zmian dokonujących się we współczesnej rzeczywistości oraz ich złożoność komplikują życie codzienne i utrudniają skuteczne funkcjonowanie zawodowe. Dynamiczne, bezustanne przeobrażenia zachodzące wokół człowieka wpływają na niego, a on często nie rozumie ich i nie zawsze jest w stanie im sprostać, porusza się „po omacku”. Nie jest też świadomy tego, jakie procesy pod wpływem tych zmian zachodzą w nim samym, jaki jest ich przebieg i jakie wywołują skutki. Ma więc problemy ze sterowaniem sobą oraz otoczeniem, w tym innymi ludźmi. Zbyt często doświadczane niepowodzenia uruchamiają w nim mechanizmy destrukcyjne utrudniające, a nawet całkowicie uniemożliwiające efektywne funkcjonowanie.

Wymagania stawiane pracownikom w dzisiejszych czasach rosną; oczekuje się od nich coraz większej aktywności, skuteczności, przedsiębiorczości, kreatywności, coraz wyższego poziomu wielu różnych umiejętności, między innymi: operowania informacjami, komunikacji interpersonalnej, podejmowania decyzji, kierowania zmianami. Czy wszyscy ludzie mogą sprostać tym wymaganiom oraz jakie czynniki i mechanizmy o tym decydują? – to pytania, na które nie można udzielić jednoznacznej odpowiedzi, opierając się wyłącznie na wiedzy empirycznej i doświadczeniach zawodowych nabytych w przeszłości. Prawidłowe odpowiedzi stanowią bowiem prognozy pozwalające przewidywać, jak poszczególne jednostki będą zachowywały się w różnego rodzaju sytuacjach zawodowych w przyszłości. W przewidywaniu zjawisk, które mogą pojawić się, nic tak skutecznie nie pomaga, jak wiedza teoretyczna. Dzięki regułom zawartym w teorii, można z dużą trafnością określić przyszłe wydarzenia i w porę wpłynąć na ich przebieg, zapobiegając zdarzeniom szkodliwym.

Przy opracowywaniu teorii pracy, która jest również teorią funkcjonowania człowieka, uwzględniłam paradygmat systemowy stosowany od wielu lat z powodzeniem przy rozwiązywaniu problemów w technice, w zarządzaniu w najbardziej rozwiniętych krajach świata, na przykład na Dalekim Wschodzie, gdzie dzięki czwartej generacji zarządzania, czyli zarządzaniu systemowemu, dokonuje się niezwykle dynamiczny rozwój, nie wspominając już o zawrotnym rozwoju informatyki, niemożliwym przy zignorowaniu tego paradygmatu.

Niestety, w naukach humanistycznych widoczna jest, delikatnie mówiąc, obojętność wobec tego paradygmatu. Z niezrozumiałych przyczyn bardzo wielu przedstawicieli nauk humanistycznych uchyła się od korzystania z jego dobrodziejstw. Chociaż przynależę do grona hu-

manistów, widzę szereg korzyści wynikających z tego paradygmatu, być może ze względu na wykształcenie techniczne oraz dysertację doktorską w dziedzinie nauk technicznych.

Książkę swą kieruję do odbiorców interdyscyplinarnych, gdyż człowiek, jego funkcjonowanie i działalność zawodowa interesują specjalistów z różnych dziedzin, między innymi z: psychologii, pedagogiki, socjologii, prakseologii, zarządzania, ekonomii, a także techników, którzy mimo postępu w ich dyscyplinach, nie są w stanie skutecznie rozwiązywać problem niezawodności systemu człowiek – urządzenie techniczne, ze względu na niewystarczającą wiedzę o człowieku.

Zacytowałam tu wielu specjalistów z różnych dziedzin zajmujących się pracą i funkcjonowaniem człowieka (w spisie literatury zamieściłam ponad 500 cytowanych przeze mnie pozycji). Starłam się pokazać, jak przedstawiciele różnych dziedzin rozumieją i ujmują problemy związane z tematyką książki. Przy dużej liczbie cytowanej literatury mogłam zrezygnować z pozycji starszych, pozostawiłam tylko najcenniejsze z nich, gdyż stanowią aktualną do dziś klasykę, a wiele dzisiejszych publikacji mówi o tych samych problemach w bardzo podobny sposób, używając nieco innych sformułowań.

Za oryginalny, własny wkład do teorii pracy uważam opracowane rygory metodologiczne teorii oraz podstawowe założenia teoretyczne. Całkowite novum stanowi kompletna koncepcja potrzeb sterowniczych człowieka, uwzględniająca wszystkie aspekty jego funkcjonowania.

Opierając się na zaproponowanej już wcześniej koncepcji człowieka i jego cech, opracowałam własne ujęcia teoretyczne dotyczące najważniejszych dla procesu pracy zagadnień:

- wyboru zawodu i działalności zawodowej ze względu na predyspozycje zawodowe;
- aktywności i przedsiębiorczości w procesie pracy;
- potrzeb sterowniczych zaspokajanych w procesie pracy;
- przystosowania zawodowego;
- komunikowania się w procesie pracy;
- podejmowania decyzji przez pracownika;
- wypalenia zawodowego;
- relacji w procesie pracy;
- emocji w procesie pracy;
- rozwoju będącego funkcją mechanizmu samoregulacji;
- podmiotowości w procesie pracy.

Wymienione zagadnienia, w celu wyjaśnienia ich mechanizmów, przeanalizowałam teoretycznie, postawiłam wiele hipotez, niektóre zaproponowane koncepcje zweryfikowałam praktycznie.

Jeśli człowiek nie radzi sobie z wymienionymi problemami, w jego funkcjonowaniu zawodowym pojawia się wiele konfliktów, a także wypalenie zawodowe, którego intensywność jest tym większa, im więcej popełnia błędów.

Starałam się jasno przekazywać myśli innych autorów oraz formułować poglądy własne tak, by były one całkowicie zrozumiałe dla wszystkich Czytelników (bez względu na rodzaj i poziom wykształcenia) zainteresowanych skuteczniejszym rozwiązywaniem własnych problemów w pracy i w życiu.

Muszę wyznać, że szczególnie bliską memu sercu grupą Czytelników są studenci, z uwagi na ich otwartość, myślenie o swej przyszłości w kategoriach sukcesu i skuteczności. Mam nie tylko nadzieję, ale jestem głęboko przekonana, że przetworzona przez ich umysły zawartość książki pomoże im w karierze zawodowej i w osiągnięciu sukcesu, pozwoli szerzej ogarnąć problemy otaczającej rzeczywistość, lepiej zrozumieć siebie i innych ludzi, własne oraz ich potrzeby, dążenia, preferencje, predyspozycje, emocje, ambicje, a także przyczyny pojawiających się trudności, aby skuteczniej sobie z nimi radzili zarówno w pracy zawodowej, jak i poza nią. Wierzę, że działalność osób posiadających takie kompetencje zagwarantuje im samorealizację, zadowolenie oraz satysfakcję i pozwoli, by czuły się osobami szczęśliwymi i spełnionymi.